Suktavali;
Venkateshwar Press. – Mumbai, 1895

25411

॥ अथ सूक्तावलिप्रारंभः ॥

न्मनिरर्थकम् ॥ ८ ॥ सुखितस्यदुःखितस्यचसंसारेधर्मएवतवकार्यः ॥ सुखितस्यतदभिवृद्धचै
॥ १ ॥ दुःखभुजस्तदुपघाताय ॥ ९ ॥ इतिधर्मपद्धतिः ॥ ॥ धनोपयोगःसत्पात्रेयस्यैवास्तिसपण्डितः ॥
गुरुशुश्रूषणेचायुःचित्तंसज्ज्ञानचिंतने ॥ १ ॥ प्रष्टव्यागुरवोनित्यंज्ञातमर्थमपिस्वयम् ॥ सतैर्नि
श्चयमानीतो ददातिपरमंसुखम् ॥ २ ॥ प्रत्यक्षेगुरवःस्तुत्याःपरोक्षेमित्रबांधवाः ॥ कर्मांतेदास
भृत्याश्चनचपुत्रानचस्त्रियः ॥ ३ ॥ गुरोरवज्ञयामृत्युर्मंत्रत्यागाद्दरिद्रता ॥ गुरुमंत्रपरित्यागी
सिद्धोपिनरकंव्रजेत् ॥ ४ ॥ दुर्भगोविकलोमूर्खोनिर्विवेकोनपुंसकः ॥ नीचकर्मकरोनीचोगुरु
दूषणकारकः ॥ ५ ॥ गुरुद्रव्यस्यहर्तॄणांतेजोहानिर्दरिद्रता ॥ दुर्मृत्युश्चमहारोगोधनहानिःसदा
भवेत् ॥ ६ ॥ अज्ञानतिमिरांधानांज्ञानांजनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितंयेनतस्मैश्रीगुरवे
नमः ॥ ७ ॥ इतिगुरुपद्धतिः ॥ अष्टमीचगुरुंहन्तिशिष्यंहंतिचतुर्दशी ॥ पंचदश्युभयंहन्ति ॥ १ ॥
प्रतिपत्सुनचिंतयेत् ॥ १ ॥ आहारोमैथुनंनिद्रास्वाध्यायेषुप्रवर्तनम् ॥ चत्वारिखलुकर्माणि

सन्ध्याकालेषुवर्जयेत् ॥ २ ॥ विद्याशिल्पमनालस्यंपांडित्यंमित्रसंग्रहः ॥ अचोरहरणीयाश्च
पंचैतेनिधयोऽक्षयाः ॥ ३ ॥ विद्यानामनरस्यरूपमतुलंप्रच्छन्नगुप्तंधनं विद्याभोगकरीयशस्सुख
करीविद्यागुरूणांगुरुः ॥ विद्याबन्धुजनोविदेशगमनेविद्यापरंदैवतंविद्याराजसुपूज्यतेनहिधनं
विद्याविहीनःपशुः ॥ ४ ॥ आहारनिद्राभयमैथुनंच सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणाम् ॥ ज्ञानं
नराणामधिकोविशेषोज्ञानेनहीना पशुभिःसमानाः ॥ ५ ॥ येषांनविद्यानतपोनदानंनचापिशीलं
नगुणोनधर्मः ॥ तेमर्त्यलोकेभुविभारभूतामनुष्यरूपेणमृगाश्चरंति ॥ ६ ॥ स्वरेशिरोजनेमांसं
त्वचंचब्रह्मचारिणे ॥ शृंगंहियोगिनीदद्यान्मृगःस्त्रीषुसुलोचनम् ॥ ७ ॥ स्वगृहेपूज्यतेमूर्खःस्वग्रा
मेपूज्यतेप्रभुः ॥ स्वदेशेपूज्यतेराजाविद्वान्सर्वत्रपूज्यते ॥ ८ ॥ गुणान्दोषानशास्त्रज्ञःकथंवि
भजतेजनः ॥ किमंधस्याधिकारोस्तिरूपभेदोपलब्धिषु ॥ ९ ॥ अप्येकाक्षरदातारंयोगुरुंनाभि
मन्यते ॥ शुनांयोनिशतंगत्वाचांडालेष्वनुजायते ॥१०॥ अज्ञानतिमिरांधानांज्ञानांजनशला

कया ॥ नेत्रमुन्मीलितंयेनतस्मैश्रीगुरवेनमः॥ ११॥आचार्यपुस्तकसहायनिवासवित्तंवाह्याश्चपंच
पठनंपरिवर्धयन्ति ॥ आरोग्यबुद्धिविनयोद्यमशास्त्ररागः पंचांतराःपठनसिद्धिकराभवंति॥ १२॥
गुरुशुश्रूषयाविद्यापुष्कलेनधनेनवा ॥ अथवाविद्ययाविद्याचतुर्थनैवविद्यते ॥ १३ ॥ अलसोमंदबु
द्धिश्चसुखीचव्याधिपीडितः ॥ निद्रालुःकामुकश्चैवषड्विद्यानाधिकारिणः ॥१४॥ रूपयौवनसंपन्ना
विशालकुलसंभवाः ॥ विद्याहीनानशोभंतेनिर्गंधाइवकिंशुकाः॥ १५॥यद्यपिभवतिकुरूपोवस्त्राल‌ं
कारवेषपरिहीनः॥ सज्जनसभांप्रविष्टोराजतिविद्याधिकःपुरुषः ॥१६॥ अनधीतशब्दशास्त्रोयोन्य
च्छास्त्रंसमीहतेवक्तुम्॥ सोहंःपदानिगणयतिनिशितमसिजलेचिरगतस्य॥ १७॥अनभ्यासेविषंशा
स्त्रमजीर्णेभोजनंविषम् ॥ विषंगोष्ठीदरिद्रस्यवृद्धस्यतरुणीविषम् ॥१८॥ वरंपर्वतदुर्गेषुभ्रमोवनच
रैःसह ॥ नमूर्खजनसंसर्गःसुरेंद्रभुवनेष्वपि ॥ १९ ॥ मातेवरक्षतिपितेवहितेनियुंक्तेकांतेवचाभि
रमयत्यभिहंतिशोकम् ॥ विद्याकरोतिनिखिलंखलुबंधुकार्यंसौख्यंचकीर्तिमतुलांगुरुतांचलोके॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ सूक्तावलिः ॥ ॥ धर्मः सर्वसुखाकरोहितकरोधर्मंबुधाश्चिन्वतेधर्मेणैव
समाप्यतेशिवसुखंधर्मायतस्मैनमः ॥ धर्मान्नास्तिपरःसुहृद्भवभृतांधर्मस्यतत्त्वंपरं धर्मेचित्तमहं
दधेसुमनसाहेधर्ममांपालय ॥ १ ॥ धर्मस्यतस्यलिंगानिदयाक्षांतिरहिंसनम् ॥ तपोदानंचशी
लंचसत्यंशौचंवितृष्णता ॥ २ ॥ सत्यादुत्पद्यतेधर्मोदयादानादिवर्द्धते ॥ क्षमयातिष्ठतेधर्मः
क्रोधाद्धर्मोविनश्यति ॥ ३ ॥ राज्यंचसंपदाभोगाः कुलेजन्मसुरूपता ॥ पांडित्यमायुरारोग्यं
धर्मस्यैतत्फलंविदुः ॥ ४ ॥ धर्मेरागःश्रुतेश्चिंतादानेव्यसनमुत्तमम् ॥ इन्द्रियार्थेषुवैराग्यं सं
प्राप्तंजन्मनःफलम् ॥ ५ ॥ यथाचंद्रंविनारात्रिः कमलेनसरोवरम् ॥ तथानशोभतेजीवो विनाध
र्मेणसर्वथा ॥ ६ ॥ क्षांत्यासमंतपोनास्ति संतोषान्नापरंसुखम् ॥ नास्तिविद्यासमंदानंनास्ति
धर्मोदयापरः ॥ ७ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांयस्यैकोपिनजायते ॥ अजागलस्तनस्येवतस्यज

१ भवः क्षेमेच संसारे सत्तायां प्राप्तिजन्मनोः ।

॥ ३ ॥

सत्पुत्रेणकुलंनृपेणवसुधालोकत्रयंधार्मिकैः ॥ ३ ॥ अद्भिःशुध्यंतिगात्राणिमनःसत्येनशुध्यति ॥
अहिंसयाचपूतात्माबुद्धिर्ज्ञानेनशुध्यति ॥४॥ जलस्नानंव्रतस्नानंमंत्रस्नानंतथैवच ॥ जलस्नानं
गृहस्थानांव्रतमंत्रौतपस्विनाम् ॥ ५ ॥ चित्तमंतर्गतंदुष्टंतीर्थस्नानैर्नशुध्यति ॥ शतशोपिजलै
र्धौतंमद्यभांडमिवाशुचि ॥ ६ ॥ दृष्टिपूतंन्यसेत्पादंवस्त्रपूतंपिबेज्जलम् ॥ सत्यपूतंवदेद्वाक्यंमनः
पूतंसमाचरेत् ॥ ७ ॥ जलेनजनितंपंकंजलेनपरिशुध्यति ॥ चित्तेनजायतेपापंचित्तेनप
रिशुध्यति ॥ ८ ॥ सत्यंतीर्थंतपस्तीर्थंतीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ सर्वजीवदयातीर्थमेतत्तीर्थस्यलक्ष
णम् ॥ ९ ॥ इति ज्ञानपद्धतिः ॥ गौरवंप्राप्यतेदानान्नतुद्रव्यस्यसंग्रहात् ॥ स्थितिरुच्चैः
पयोदानांपयोधीनामधःपुनः ॥ १ ॥ एकंवापीजलंयद्वदिक्षौमधुरतांव्रजेत् ॥ निंबेकटुकतां
तद्वत्पात्रापात्रेतुभोजनम् ॥ २ ॥ सत्पात्रोपगतंदानंसुक्षेत्रेह्युत्पबीजवत् ॥ कुपात्रोपगतं ॥ ३ ॥
दानंकुक्षेत्रेह्युत्पबीजवत् ॥ ३ ॥ तद्भोजनंयन्मुनिभुक्तशेषंसबुद्धिमान्योनकरोतिपापम् ॥

तत्सौहृदंयत्क्रियतेपरोक्षंदंभैर्विनायःक्रियतेसधर्मः ॥ ४ ॥ मातृवत्परदारांश्चपरद्रव्याणिलो
ष्ठवत् ॥ आत्मवत्सर्वसत्त्वानियःपश्यतिसपंडितः ॥ ५ ॥ यदिवहासिसुदंडंनग्नमुंडंजटांवा
यदिवससिगुहायांवृक्षमूलेशिलायाम् ॥ यदिपठसिपुराणंवेदसिद्धांततत्त्वंयदिहृदयमशुद्धंसर्व
मेनद्धधास्यात् ॥ ६ ॥इति विचारपद्धतिः ॥कवित्वमारोग्यमतीवमेधास्त्रीणांप्रियत्वंकनकस्यला
भः ॥ स्वप्नेषुतथ्यंस्वजनेषुपूजास्वर्गाच्युतानांकिलचिह्नमेतत् ॥ १ ॥ स्वर्गागतानामिहजीव
लोकेचत्वारिनित्यंहृदयेचसंति ॥ दानप्रसंगोमधुराचवाणीदेवार्चनंधार्मिकतर्पणंच ॥ २ ॥
नातिलोभोविनीतश्चदयादानरुचिर्मृदुः ॥ प्रसन्नवदनश्चैवमनुष्यादागतोनरः ॥ ३ ॥ बह्वाशी
नैवसंतुष्टोमायावीचक्षुधाधिकः ॥ स्वपन्मूढोलसश्चैवतिर्यग्योन्यागतोनरः ॥ ४ ॥ विरोधिता
बंधुजनेषुनित्यंसरोगतामूर्खजनेषुसंगः ॥ अतीवरोषीकटुकाचवाणीनरस्यचिह्नंनरकागतस्य
॥ ५ ॥ इति चतुर्गतिपद्धतिः ॥ नमंत्रानतपोदाननंमित्राणिनबांधवाः ॥ शक्नुवंतिपरित्रातुंनरं

कालेनपीडितम् ॥१॥ स्वयंकर्मकरोत्यात्मास्वयंतत्फलमश्नुते ॥ स्वयंभ्रमतिसंसारेस्वयंमोक्षंच गच्छति ॥ २ ॥ सुखेनवर्धतेकर्मतद्विपाकोहिदुस्तरः ॥ हसंतीधारयेद्गर्भंरुदतीपरिमुंचति ॥ ३ ॥ मिथ्याभावनयादुःखंसत्यभावनयासुखम् ॥ ज्ञानभावनयाकर्मनश्यत्येवनसंशयः ॥ ४ ॥ दानं दरिद्रस्यविभोःप्रशांतिःपूजातपोज्ञानवतांचमौनम् ॥ इच्छानिवृत्तिश्चसुखोषितानांदयाचभूते षुदिवंनयंति ॥ ५ ॥ प्रियवाक्यप्रदानेनसर्वेतुष्यंतिजंतवः ॥ तस्मात्तदेववक्तव्यंवचनेकादरि द्रता ॥ ६ ॥ अवसरपठितंसर्वंसुभाषितत्वंप्रयातियत्किंचित् ॥ वामप्रमाणकालेखरनिनदोमङ्ग लोभवति ॥ ७ ॥ कोतिभारःसमर्थानांकिंदूरंव्यवसायिनाम् ॥ कोविदेशःसुविद्यानांकः परःप्रियवादिनाम् ॥ ८ ॥ सत्यंब्रूयात्प्रियंब्रूयान्नब्रूयात्सत्यमप्रियम् ॥ प्रियंचनानृतंब्रूयादेषध र्मःसनातनः ॥ ९ ॥ उदयतियदिभानुःपश्चिमेदिग्विभागेप्रचलतियदिमेरुःशीततांयातिवह्निः ॥ प्रभवतियदिपद्मंपर्वताग्रेशिलायांभवतिनपुनरुक्तंभाषितंसज्जनानाम् ॥ १० ॥ बुद्धेःफलंतत्त्व

॥ २० ॥ सहस्रगुणिताविद्याशतशःपरिकीर्त्तिता॥ आगच्छत्येवजिह्वाग्रेस्थानंनिम्नमिवोदकम्॥
॥ २१ ॥ मदोपशमनंशास्त्रंखलानांकुरुतेमदम्॥चक्षुःसंस्कारजंतेजउलूकानामिवांधताम्॥२२॥
ज्ञानंमददर्पहरंमाद्यातियस्तेनतस्यकोवैद्यः॥अमृतंयस्यविषायातितस्याचिकित्साकथंक्रियते २३
केयूराणिनभूषंयतिपुरुषंहारानचंद्रप्रभानस्नानंनविलेपनंनकुसुमंनाकुंचितामूर्द्धजाः ॥ एका
वाणिरलंकरोतिपुरुषंयासंस्कृताधार्यतेक्षीयंतेखिलभूषणानिसततंवाग्भूषणंभूषणम् ॥ २४ ॥
॥ इति विद्यापद्धतिः ॥ ऐश्वर्यस्यविभूषणंसुजनताशौर्यस्यवाक्संयमोज्ञानस्योपशमः श्रुत
स्यविनयोवित्तस्यपात्रेव्ययः॥अक्रोधस्तपसःक्षमाप्रभवतोधर्मस्यनिर्व्याच्यतासर्वेषामपिसर्वकाल
सुभगंशीलंवरंभूषणम् ॥ १ ॥ जवोहिसप्तेःपरमंविभूषणंत्रपाङ्गनानांःकृशतातपस्विनः॥द्विजस्य
विद्यैवमुनेरपिक्षमापराक्रमंशस्त्रबलोपजीविनाम्॥ २ ॥ नागोभातिमदेनकंजलरुहैःपूर्णेन्दुनाश
र्वरीशीलेनप्रमदाजवेनतुरगोनित्योत्सवैर्मंदिरम् ॥ वाणीव्याकरणेनहंसमिथुनैर्नद्यःसभापंडितैः

तगमनंमहापुरुषलक्षणम् ॥ ९ ॥ उत्तमंस्वार्जितंद्रव्यंपितुर्वित्तंतुमध्यमम् ॥ अधमंमातृवि
त्तंस्यात्स्त्रीवित्तमधमाधमम्ः ॥ १० ॥ अर्थस्योपार्जनेदुःखमार्जितस्यापिरक्षणे ॥ नाशेदुःखं
व्ययेदुःखंधिगर्थंदुःखभाजनम् ॥ ११ ॥ अविश्वासविधानायमहापातकहेतवे ॥ पितापुत्रविं
रोधायहिरण्यायनमोस्तुते ॥ १२ ॥ यौवनंधनसंपत्तिःप्रभुत्वमविवेकता ॥ एकैकमप्यनर्थाय
किंपुनस्तच्चतुष्टयम् ॥ १३ ॥ इत्युद्यमपद्धतिः ॥ पिबंतिनद्यःस्वयमेवनांभःखादंतिनस्वादुफला
निवृक्षाः ॥ अदंतिसस्यंनपयोधराश्चपरोपकारायसतांविभूतयः ॥ १ ॥ चत्वारोवित्तदायादाधर्म
चौराग्निभूभुजः ॥ ज्येष्ठेपमानितेपुंसित्रयःकुप्यन्तिसोदराः ॥ २ ॥ उपार्जितानामर्थानांत्याग
एवहिरक्षणम् ॥ तडागोदरसंस्थानांपरीवाहइवांभसाम् ॥ ३ ॥ यस्यदानविहीनस्यधनान्या
यांतियांतिकिम् ॥ आरण्यकुसुमानीवनिरर्थास्तस्यसंपदः ॥ ४ ॥ त्यागोगुणोगुणशतादधिको
मतोमेविद्याविभूषयतितंयादिकिंब्रवीमि ॥ शौर्यंहिनामयदितत्रनमोस्तुतस्मैतच्चत्रयंनचमदोस्ति

विचित्रमेतत् ॥ ५ ॥ अगाधेनापिकिंतेनतोयेनलवणांबुधेः ॥ अणुमात्रंनयद्वारितृष्णाच्छेदक
रंनृणाम् ॥ ६ ॥ सागरकासारोयंनचगंभीरोनचापिरत्नखनिः ॥ तदपिपिपासितपांथश्रमशमन
मनातुरंकुरुते ॥ ७ ॥ इत्यौदार्यपद्धतिः ॥ कुचेलिनंदंतमलावधारिणंबह्वाशिनंनित्यकठोर
भाषिणम् ॥ सूर्योदयेचास्तमयेचशायिनं विमुंचतिश्रीरपिचक्रपाणिनम् ॥ १ ॥ परान्नंपर
वस्त्रंचपरशय्यापरस्त्रियः ॥ परवेश्मनिवासश्चशक्रस्यापिश्रियंहरेत् ॥ २ ॥ क्षुधासमंनास्ति
शरीरपीडनं चिंतासमंनास्तिशरीरशोषणम् ॥ विद्यासमंनास्तिशरीरभूषणं क्षमासमंनास्ति
शरीररक्षणम् ॥ ३ ॥ क्षुधातुराणांनगतिर्नबुद्धिश्चिंतातुराणांनसुखंननिद्रा ॥ कामातुराणांन
भयंनलज्जाद्रव्यातुराणांनगुरुर्नबन्धुः ॥४॥ क्रोधोमूलमनर्थानांक्रोधःसंसारवर्द्धनः ॥ धर्मक्षयकरः
क्रोधस्तस्मात्क्रोधंविवर्जयेत् ॥ ५ ॥ क्रोधस्यकालकूटस्यविद्यतेमहदंतरम् ॥ स्वाश्रयंदहतिक्रो
धः कालकूटोनचाश्रयम् ॥ ६ ॥ क्रोधात्प्रीतिविनाशःस्यान्मानाद्विनयसंहतिः ॥ माययाप्रत्य

योच्छित्तिर्लोभात्सर्वगुणक्षयः ॥ ७ ॥ नकिंचित्कस्यचिन्मित्रंनकिंचित्कस्यचिद्रिपुः ॥ दे
हिनांगुणदोषाःस्युर्मित्राणिरिपवस्तथा ॥ ८ ॥ अनुचितकर्मारम्भःस्वजनविरोधोबलीयसास्प
र्द्धा ॥ प्रमदाजनविश्वासोमृत्युद्वाराणिचत्वारि ॥ ९ ॥ इति श्रीनाशकक्रोधपद्धतिः ॥ देहस्या
भरणंरूपंरूपस्याभरणंगुणः ॥ गुणस्याभरणंज्ञानंज्ञानस्याभरणंक्षमा ॥ १ ॥ मूर्खस्यहिबलं
मौनंतस्करस्यानृतंबलम् ॥ दुर्बलस्यबलंराजाबालानांरोदनंबलम् ॥ २ ॥ गर्वनोद्वहतेनविंद
तिपरंनोभाषतेनिष्ठुरं श्रुत्वाकाव्यमलक्षणंपरकृतंसंतिष्ठतेमूकवत् ॥ उक्तंकेनचिदप्यसत्तुस
हते क्रोधंचनालम्बते दोषांश्छादयतेप्रियंप्रकुरुते चैतत्सतांलक्षणम् ॥ ३ ॥ सुजनोनयातिविकृ
तिंपरहितनिरतोविनाशकालेपि ॥ छेदेपिचन्दनतरुः सुरभयतिमुखंकुठारस्य ॥ ४ ॥ मार्ज्यमा
नःसदायद्वद्दर्पणोनिर्मलोभवेत् ॥ ज्ञानाभ्यासात्तथापुंसांबुद्धिर्भवतिनिर्मला ॥ ५ ॥ पद्मस्य
चयथातोये पत्रंतस्यनलिप्यते ॥ शब्दादिविषयान्भुंजंस्तद्वज्ज्ञानीनलिप्यते ॥ ६ ॥ नदुःखंद

॥ ६ ॥

विचारणंचदेहस्यकार्यंव्रतधारणंच ॥ वित्तस्यकार्यंखलुपात्रदानंवाचःफलंप्रीणनंस्याराज्ञणाम्
॥ ११ ॥ इतिवाक्यपद्धतिः ॥ उद्योगसारिणीलक्ष्मीःकीर्तिस्त्यागानुसारिणी ॥ अभ्या
ससारिणीविद्याबुद्धिःकर्मानुसारिणी ॥ १ ॥ उद्योगःकलहःकंडूर्द्यूतंमद्यंपरस्त्रियः ॥ आहारं
मैथुनंनिद्रासेव्यमानंतुवर्धते ॥ २ ॥ उद्योगःशत्रुवन्मित्रमालस्यंमित्रवद्रिषम् ॥ विषवच्चामृतं
विद्यासुधावद्विषमंगना ॥ ३ ॥ नदैवमितिसंचिंत्यत्यजेदुद्योगमात्मनः ॥ अनुद्योगेतुकस्तै
लंतिलेभ्यःप्राप्तुमिच्छति ॥ ४ ॥ कृषिःसेवावणिग्विद्यायेनयस्योपजीवितम् ॥ सुदृढंचनक
र्त्तव्यंकृष्णसर्पमुखंयथा ॥ ५ ॥ जितंकृष्यातुदारिद्र्यंगोभिरभ्यागतोजितः ॥ जिताधनवता
नारीशास्त्राभ्यासैर्जितासभा ॥ ६ ॥ वृष्टितोनास्तिदुर्भिक्षंजपतोनास्तिपातकं ॥ मौनेन
कलहोनास्तिनास्तिजागरतोभयम् ॥ ७ ॥ चिंतनीयाहिविपदामादावेवप्रतिक्रिया ॥ नकूप
खननंकार्यंप्रदीप्तेवह्निनागृहे ॥ ८ ॥ प्रारंभेसर्वकार्याणिविचार्याणिपुनःपुनः ॥ प्रारब्धस्यां

जेगजे ॥ सज्जनानहिसर्वत्र चन्दनंनवनेवने ॥ १७ ॥ पुंसामुन्मत्ताचित्तानांद्वयम
वसुखावहम् ॥ सर्वसंगनिवृत्तिर्वाविभूतिस्सर्वविस्तरा ॥ १८ ॥ वनेवनेसन्तिवनेचरा
णांनिवासयोग्यास्तरवोपिकेचित् ॥ सकोपिशाखीक्वचिदेकएवयस्याश्रयंवांछतिवारणें
द्रः ॥ १९ ॥ अर्थिप्रश्नकृतौलोके सुलभौतौगृहेगृहे ॥ दाताचोत्तरदश्चैवदुर्लभौपुरुषौ
भुवि ॥ २० ॥ स्वगुणान्परदोषांश्चवक्तुंप्रार्थयितुंपरान् ॥ याचितारंनिराकर्तुंसतां
जिह्वाजडायते ॥ २१ ॥ पातितोपिकराघातैरुत्पतत्येवकन्दुकः ॥ प्रायेणसाधुवृत्तीनाम
स्थायिन्योविपत्तयः ॥ २२ ॥ अधमाधनमिच्छंतिधनमानौहिमध्यमाः ॥ उत्तमामानमि
च्छंतिमानोहिमहतांधनम् ॥ २३ ॥ दोषोप्यस्तिगुणोप्यस्तिनिर्दोषोनैवजायते ॥ सुकोम
लस्यपद्मस्यनालेभवतिकंटकः ॥ २४ ॥ इति सज्जनपद्धतिः ॥ द्यूतंचमद्यंपिशितंचवेश्या
पापर्द्धिचौर्यंपरदारसेवा ॥ एतानिसप्तव्यसनानिलोकेघोरातिघोरंनरकंनयंति ॥ १ ॥

नश्रियस्तत्रातिष्ठंतिद्यूतंयत्रप्रवर्तते ॥ नवृक्षजातयस्तत्रविद्यतेयत्रपावकः ॥ २ ॥ इति
द्यूतम् ॥ नवेत्तिमद्यपानतःस्मरेणविह्वलीकृतः ॥ स्वमातरंचयोषितंसमानमेवमन्यते ॥ १ ॥
मद्यपानात्परंपापंनभूतंनभविष्यति ॥ मद्यत्यागात्परंपुण्यंनभूतंनभविष्याति ॥ २ ॥ इति
मद्यम् ॥ संस्कर्त्ताचोपकर्त्ताचघातकश्चैवखादकः ॥ उपदेष्टानुमंताचषडेतेसमभागिनः॥ १ ॥
शुक्रशोणितसंभूतंयेनराभुंजतेफलम् ॥ नरकान्ननिवर्ततेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ २ ॥ सर्वंशु
क्रंभवेद्ब्रह्माविष्णुर्मांसंप्रवर्तते ॥ ईश्वरश्चास्थिसंघातस्तस्मान्मांसंनभक्षयेत् ॥ ३ ॥ इति
मांसम् ॥ तपोव्रतयशोविद्याकुलीनत्वंदमोवयः ॥ छिद्यंतेवेश्ययासद्यःकुठारेणलतायथा ॥ १ ॥
योवेश्यावदनंनिस्तेमूढोमद्यादिवासितम् ॥ मद्यमांसपरित्यागव्रतंतस्यकुतोभवेत् ॥ २ ॥ इति
वेश्या ॥ वधोबंधोधनभ्रंशस्तापःशोकःकुलक्षयः ॥ आयासःकलहोमृत्युर्लभ्यंतेपारदारिकैः॥ १॥
स्वाधीनेपिकलत्रे नीचःपरदारलंपटोभवति ॥ संपूर्णेपितडागेकाकःकुंभोदकंपिबति ॥ २ ॥ इति

परस्त्री ॥ मृगमीनसज्जनानांतृणजलसंतोषविहितवृत्तीनाम् ॥ लुब्धकधीवरपिशुनानिष्कारण वैरिणोजगति ॥ १ ॥ द्यूताद्धर्मसुतः पलादपिबकोमद्याद्यदोर्नंदनाश्चारुःकामुकयामृगांकग तयासव्रह्मदत्तोनृपः ॥ चौर्यत्वाच्छिवभूतिरन्यवनितादोषाद्दशास्योहठादेकैकव्यसनाद्धताइति जनाः सर्वैर्नकोनश्यति ॥ २ ॥ इति व्यसनपद्धतिः ॥ नास्तिकामसमोव्याधिर्नास्तिका मसमोरिपुः ॥ नास्तिक्रोधसमोवह्निर्नास्तिज्ञानात्परंसुखम् ॥ १ ॥ मातंगमत्स्यमधुकर पतंगसारंगकाद्योनिहताः ॥ एकैकेंद्रियवशगाःकिंपुनरखिलेन्द्रियासक्ताः ॥ २ ॥ इति विषयाः ॥ नस्थातव्यंनवक्तव्यंक्षणमप्यसतासह ॥ पयोपिशुंडिनीहस्तेवारुणीत्यभिधीय ते ॥ १ ॥ अहोभवतिसादृश्यंमृदंगस्यखलस्यच ॥ यावन्मुखगतःपिंडःतावन्मधुरभाषि णौ ॥ २ ॥ विदुषोपिहितंविराजतेनवचः श्रोतरिबोधवर्जिते ॥ तरुणेनरिनष्टलोचनेसफ लाःकिंनुकलत्रविभ्रमाः ॥ ३ ॥ अहयोबहवःसंतिभेकभक्षणतत्पराः ॥ एकएवहिशेषोयंध

हनेहेम्नच्छेदनेकर्षणेतथा ॥ इदमेवमहद्दुःखंगुंजयासहतोलनम् ॥ ७ ॥ केतकीकुसुमैर्भृंगः
खंड्यमानोपिशोभते ॥ दोषाःकिंनामकुर्वंतिगुणोपहतचेतसाम् ॥ ८ ॥ जलरेखेवनीचानांयत्कृ
तंतन्नदृश्यते ॥ अत्यल्पमपिसाधूनांशिलारेखेवदृश्यते ॥ ९ ॥ चन्दनंशीतलंलोके चन्दना
दपिचन्द्रमाः ॥ चन्दनाच्चैवचन्द्राच्चशीतलःसाधुसंगमः ॥ १० ॥ संसारकटुवृक्षस्यद्वेफलेअ
मृतोपमे ॥ सुभाषितरसास्वादः संगतिःसज्जनैःसह ॥ ११ ॥ एकोपिगुणवान्पुत्रः किंनिर्गुण
शतैरपि ॥ एकश्चन्द्रस्तमोहन्तिनचतारासहस्रकम् ॥ १२ ॥ विद्वानेवहिजानातिविद्वज्जनर
सामृतम् ॥ जंभारिरेवजानातिरम्भासंभोगजंसुखम् ॥ १३ ॥ तुष्यन्तिभोजनेविप्रामयूराघन
गर्जिते ॥ महांतःपरकल्याणेनीचाःपरविपत्तिषु ॥ १४ ॥ पठंतुचतुरोवेदान्तेनशास्त्रविशारदाः
आत्मज्ञानंनजानन्तिदर्वीपाकरसंयथा ॥ १५ ॥ उपकर्त्तुंप्रियंवक्तुंकर्त्तुंस्नेहमकृत्रिमम् ॥
सज्जनानांस्वभावोयं केनेंदुःशिशिरीकृतः ॥ १६ ॥ शैलेशैलेनमाणिक्यं मौक्तिकंनग

षुचवैराग्यंक्षिप्रमेवविनश्यति ॥ १४ ॥ गतानुगतिकोलोकोनलोकःपरमार्थिकः ॥ पश्यलो
कस्यमूर्खत्वंहारितंताम्रभाजनम् ॥ १५ ॥ लम्बतेचफलैर्वृक्षोलम्बतेचबहुश्रुतः ॥ शुष्कवृक्ष
श्चमूर्खश्चभज्यतेनचलंबते ॥ १६ ॥ शक्योवारयितुंजलेनदहनश्छत्रेणसूर्यप्रभानागेंद्रो
निशितांकुशेनसमदोदंडेनगोगर्दभौ ॥ व्याधिर्भेषजसंग्रहैश्चविविधैर्मंत्रप्रभावैर्विषंसर्वेष्वौष
धमस्तिशास्त्रविहितंमूर्खस्यनास्त्यौषधम् ॥ १७ ॥ कुलिकोयंगुणवानितिविश्वासोनहिखलेषुक
र्त्तव्यः ॥ ननुमलयचन्दनादपिसमुत्थितोग्निर्दहत्येव ॥ १८ ॥ इतिदुर्जनपद्धतिः ॥ हिते
षिणःसंतिनतेमनीषिणोमनीषिणःसंतिनतेहितैषिणः ॥ सुहृच्चविद्वानपिदुर्लभोजनेयथौषधंस्वादु
चरोगहारिच ॥ १ ॥ वृक्षंक्षीणफलंत्यजंतिविहगादग्धंवनांतंमृगामालांपर्युषितांत्यजंतिहिजनाः
शुष्कंसरःसारसाः ॥२॥निर्द्रव्यंपुरुषंत्यजंतिगणिकाभ्रष्टंनृपंसेवकाःसर्वस्वार्थवशानरोनरमते क
स्यास्तिकोवल्लभः ॥ ३ ॥ यत्रापितत्रापिगताभवन्ति हंसामहीमंडलमंडनाय ॥ हानिस्तु

तेषांहिसरोवराणांयेषांमरालैःसहविप्रयोगाः ॥ ४ ॥ अधनंखलुजीवधनंहेमार्द्धंधनंमहाधनंधा
न्यम् ॥ अतिधनमेतत्रितयंविद्याशीलंचमित्रंच ॥५॥ अलसस्यकुतोविद्याअविद्यस्यकुतोधनम् ॥
अधनस्यकुतोमित्रममित्रस्यकुतोबलम् ॥ ६ ॥ तावद्गुणागुरुत्वंचन्नायवार्धयतेपरान्॥ अर्थीचेत्पु
रुषोजातः क्वगुणाःक्वचगौरवम् ॥७॥ सिद्धमंत्रौषधंधर्ममायुर्वित्तंचमैथुनम् ॥ कुभुक्तंकुत्सितंचैव
मतिमान्नप्रकाशयेत् ॥८॥ अधिकारश्चगर्भश्चऋणंकुक्कुरमैथुनम् ॥ प्रवेशेसुखमाप्नोतिनिर्गमेदुःख
मेवच॥९॥सूपकारंकविंवैद्यंबन्दिनंशस्त्रपाणिनम्॥स्वामिनंधनिनंमूर्खंमर्मज्ञंनप्रकोपयेत् ॥ १० ॥
अर्थपतौभूमिपतौविद्यावृद्धेतपोधिकेबहुषु ॥ मूर्खेष्वरिषुचगुरुषुविदुषानैवोत्तरंवाच्यम् ॥ ११ ॥
बुद्धिहीनानसाविद्या विद्यायाबुद्धिरुत्तमा ॥बुद्धिहीनाविनश्यन्तियथातेसिंहकारकः॥१२॥बुद्धिर्यं
स्यबलंतस्यनिर्बुद्धेस्तुकुतोबलम् ॥ वनेसिंहोमदोन्मत्तःशशकेननिपातितः॥१३॥धर्मारम्भेऋण
च्छेदे कन्यादानेधनागमे ॥ शत्रुविद्याग्निरोगेषुकालक्षेपंनकारयेत् ॥ १४ ॥ ग्रामेवासोनायको

निर्विवेकःकौटिल्यानामेवपात्रंकलत्रम् ॥ नित्यंरोगःपारवश्यंचपुंसामेतत्सर्वंजीवतामेवमृत्युः ॥
१९ ॥ इतिसंकीर्णपद्धतिः ॥ पातालमाविशतुयातुसुरेंद्रलोकमारोहतुक्षितिधराधिपतिंचमे
रुम् ॥ मंत्रौषधप्रहरणैश्चकरोतुरक्षांयद्भावितद्भवतिनात्रविचारहेतुः ॥ १ ॥ यत्प्रातःसंस्कृतं
चान्नंसायंसद्योविनश्यति ॥ तदीयरसनिष्पन्नेकायेकानामनित्यता ॥ २ ॥ अनित्यानिशरी
राणिविभवोनैवशाश्वतः ॥ नित्यंसान्निहितोमृत्युःकर्त्तव्योधर्मसंग्रहः ॥ ३ ॥ स्फटिकस्यगुणोयो
सौसएवायातिदोषताम् ॥ आश्रयादयमात्मातुनिर्मलोपिमलीनताम् ॥४॥ अव्याधिनाशरीरेणम
नसाचनिराधिना ॥ पूरयन्नर्थिनामाशांत्वंजीवशरदांशतम् ॥ ५ ॥ येपठंतिनरानित्यंयेशृण्वन्ति
चतत्वतः ॥ प्राप्नुवंतिशिवंलोकंशिवांसूक्तावलीमिमाम् ॥ ६ ॥ इति सूक्तावलीसमाप्ता ॥

रणीधरणक्षमः ॥ ४ ॥ असूयुःपिशुनश्चैवकृतघ्नोदीर्घरोषणः ॥ चत्वारःकर्मचंडालाजाति
चंडालपंचमाः ॥ ५ ॥ सर्पःक्रूरःखलःक्रूरःसर्पात्क्रूरतरःखलः ॥ मंत्रौषधैर्वशः सर्पःखलः
केनोपशाम्याति ॥ ६ ॥ नहिसंसर्गदोषेणसाधवोयांतिविक्रियाम् ॥ भुजंगैर्वेष्ट्यमानोपिचंद
नोनविषायते ॥ ७ ॥ उपकारोपिनीचानांप्रकोपायनशांतये ॥ पयः पानंभुजंगानांकेवलं
विषवर्धनम् ॥ ८ ॥ द्विहस्तश्चद्विपादश्चदृश्यसेमानुषाकृतिः ॥ शीतवातविघातायगृहंकिं
नकरोषिभो ॥ ९ ॥ सूचीमुखेदुराचारेरंडेपंडितमानिनि ॥ असमर्थोगृहारंभेसमर्थो
गृहभंजने ॥ १० ॥ उपदेशोनदातव्योयादृशेतादृशेनरे ॥ चटिकाकपिमूर्खेणस्वगृहा
न्निर्गृहाकृता ॥ ११ ॥ यन्मुखंशास्त्रविभ्रष्टंतांबूलरसवर्जितम् ॥ सुभाषितपरित्यक्तं
छिद्रमेवहिकेवलम् ॥ ११ ॥ गुणैरुत्तुंगतांयातिनचोच्चासनसंस्थितः ॥ प्रासादशि
खरस्थोपिकाकःकिंगरुडायते ॥ १२ ॥ अभ्रच्छायातृणाग्निश्चपराधीनंचयत्सुखम् ॥ अज्ञाने

काव्यग्रन्थाः ।

नाम.	की. रु. आ.
गीतगोविन्दमूल	०—३
गीतगोविन्द राधाविनोद सहित संस्कृतटीका और भाषाटीका	१—०
भामिनीविलासमूल	०—४
भामिनीविलास महावीरप्रसादकृतभा.टीका	१—०
माघकाव्य (शिशुपालवध) सटीकसंपूर्ण	२—८
किरातार्जुनीयकाव्य सटीक ...	२—०
भर्तृहरिशतकत्रयसंस्कृतटीका और भाषा टीका ग्लेजकागज	१—२
अमरुशतक (शृंगार और वेदान्तपर टीका समेत)	०—१०
भोजप्रबंध मूल (राजनीति)	०—७
भोजप्रबन्ध भाषाटीका...	१—४
भोजप्रबन्ध भाषा	०—८

नाम	की. रु. आ.
रघुवंश मल्लिनाथकृत संजीवनी टीका और टिप्पणी सहित जिल्द बँधा ...	१–८
” तथा रफ कागज	१–४
” सादी जिल्दका	१–०
रघुवंश भाषाटीका पद योजना तात्पर्यार्थ और सरलार्थ सहित	३–८
कुमारसंभव सटीक	१–४
मेघदूत सान्वय मल्लिनाथी टीका और भाषाटीका सहित	०–८

नाम.	की. रु. आ.
दशकुमारचरित्र सटीक	१–८
राक्षसकाव्यसंस्कृतटीकाऔरभाषाटीका सहित	०–२
हितोपदेशमूल	०–८
हितोपदेशभाषाटीका	१–४
रामकृष्णविलोमकाव्य	०–४
गंगालहरीअन्वयार्थ भाषाटीका सहित	०–४
कृष्णकर्णामृत	०–५
शृंगारतिलक भाषाटीका सहित ..	०–४

नाम.	की. रु. आ.
राधाविनोद भाषाटीका	०—२
रंभाशुकसंवाद संस्कृत मूल व प्रत्येक श्लोकका कवित्तमें टीका व भाषाटीका सहित	०—२
शृंगारादिनवरस निरूपण भाषाटीका-(शृङ्गारका अतीव चमत्कारी ग्रन्थ) ..	०—६
पद्यावलीअनेकमहानुभावोंके संगृहीतश्लोक	०—८
सटिप्पणीक कविरहस्यम्	०—६

नाम.	की. रु. आ.
राधाविनोद भाषाटीका	०—२
शांकरदिग्विजय सटीक	
मध्वविजय	०—१२
कृष्णामृततरंगिका सटीक ..	०—५
विद्यासुन्दर और चौरपंचाशिका भाषाटीकासहित	०—५
कलिविडंबन भाषाटीकासह	०—४
सौन्दर्यलहरी सटिप्पण	०—३

खेमराज श्रीकृष्णदास, "श्रीवेङ्कटेश्वर" छापाखाना, खेतवाड़ी—बंबई.

इदं पुस्तकं मुंबय्यां श्रीकृष्णदासात्मजखेमराजेन स्वकीये
"श्रीवेंकटेश्वराख्य" मुद्रणयंत्रालये मुद्रितम्
शके १८१८ सं. १९५३

॥ इति सूक्तावलिः समाप्ता ॥

INDIAN INSTITUTE OF ADVANCED STUDY
Acc. No. 25711
Date 9.8.68

राजनीतिकी जाहिरात।

नाम.	की. रु. आ.
शुक्रनीति भाषाटीकासहित (राजप्रबन्ध नीति)	१--८
भर्तृहरिशतक भाषाटीका (नीति, शृंगार, वैराग्य)	१--०
चाणक्यनीति भाषाटीका दोहासहित जिल्द	०--८
विदुरनीतिहिंदुस्थानी श्रीमहाराज धृतराष्ट्र--को विदुरने उपदेश दियाहै यक्षप्रश्नोंकेसह	०--४
विदुरप्रजागरराजनीति मारवाडीभाषा...	०--८
राजनीति पंचोपाख्यान भाषा... ...	०--७
कुण्डलिया गिरधररायकृत (सामयिक नीति वेदान्त संयुक्त)	०--४

खेमराज श्रीकृष्णदास, "श्रीवेङ्कटेश्वर" छापाखाना-मुंबई.